

Gönül Çalab'ın Tahtı

Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü'ne Saldırı-II

Nurettin ALBAYRAK

İlim ilim bilmekdür ilim kendün bilmekdür

Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur

(Yunus Emre)

Sayın Prof. Dr. Hayati Develi *Türk Dili* dergisinin Ocak 2015 sayısında (s. 83-94) bizim *Gönül Çalab'ın Tahtı / Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü* (İstanbul 2014) adlı eserimizi karalamak için hakaret dolu bir yazı yazmış; biz de kendisine aynı derginin Nisan 2015 sayısında (s. 94-101) cevap vermiştik. Söz konusu yazımızın yayımlanmaması endişesinden dolayı sözü fazla uzatmaktan kaçınmıştık. Bu yazı Sayın Develi'nin kişiliğimizi ve eserimizi karalarken ya kasıtlı olarak doğruları söylemekten kaçınması ya da bilgisizliğinden kaynaklanan yanlışlarını ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Yazımızda ileri süreceğimiz her husus mutlaka muteber kaynaklarla desteklenerek ortaya konacak, kaynaksız hiçbir iddiada bulunulmayacaktır.

Bizim çalışmamız için esas aldığımız ve Sayın Mustafa Tatçı tarafından doktora tezi olarak hazırlanmış olan *Yûnus Emre Divânı / Tenkitli Metin* adlı eser hakkında kısa bir bilgi vermekte fayda var. Söz konusu çalışma iki cilt olarak Kültür Bakanlığı yayınları arasında *Yunus Emre Dîvanı / İnceleme* ve *Yunus Emre Dîvanı / Tenkitli Metin* (Her iki cildin de baskı yeri ve yılı Ankara 1990'dır) adıyla yayımlanmıştır. Bizim çalışmamızda esas aldığımız *Yûnus Emre Divânı / Tenkitli Metin*'le beraber Sayın Tatçı'nın *Yûnus Emre Divânı / Tahlil, Yûnus Emre Şerhleri, Âşık Yûnus* adlı eserler de Millî eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır (İstanbul 2005). Sayın Tatçı'nın bu baskıyı yeniden elden geçirdiği dipnotlara ilavelerde bulunmasından anlaşılmaktadır. Sayın Tatçı'nın bu çalışması Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından *Yunus Emre / Divan* adıyla da Yunus Emre'den 247 şiir, Âşık Yunus'tan 21 şiir bir arada olmak üzere geniş bir sözlük ilavesiyle prestij bir eser olarak yayımlanmıştır (Ankara 2012). Sayın Develi her iki bakanlığın da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da bastığı eserleri mutlaka bir "raportör"e incelettiğini bilmiyor mu? Bunu mutlaka bildiği hâlde, yanlış okunduğunu kabul ettiği kelimelerin doğrusunu belirtmesi gerekirken neden senelerce susmuş ve bizim eserimizi vesile kılarak neden saldırıya geçmiştir? Biz sebebini biliyoruz; ama burada söylememizin yakışık almayacağını, zira biz Sayın Develi ile iki dönem aynı üniversitede çalıştık ve kendisinin kahvesini içtik. Kırk yıl geçmediğine göre, o kahvenin hatırı için söz konusu sebebi açıklamamız yakışık almaz. Biz Sayın Tatçının eksiksiz, hatasız olduğunu savunmak için bunları söylemiyoruz. Böyle kapsamlı bir eserde eksiklerin ve yanlış okumaların bulunabileceği

herkes tarafından bilinen bir gerçek olduğuna göre, Sayın Tatçı'nın eserinde de bazı yanlışlar ve kusurlar bulunmasını doğal karşılamak gerekir. Şimdi Sayın Develi'ye şu soruları soralım: "Bir Yunus Emre sözlüğü hazırlanmalı mı? Hazırlanmalıysa hangi çalışma esas alınmalı? Eğer Sayın Develi'nin bu soruların cevabı "hayır"sa, bir bilim insanı olan Sayın Develi'ye hiçbir sözümüz olamaz; ancak bu cevabından dolayı kendisini kamu vicdanına havale ederiz. Eğer Sayın Develi'nin cevabı "evet"se bugün bu sözlük çalışması için esas alınacak eser, Sayın Tatçı'nın çalışmasından başkası olamaz.

1974 yılı Temmuz ayında Türk ordusu Kıbrıs'a çıkartma yapıp adanın kuzeyinden Rumları sürmesi üzerine Merhum Arif Nihat Asya, yanlış hatırlamıyorsam, *Töre* dergisinde ilk cümlesi "Onlar beyefendiden anlamaz, onlar ulandan anlar" cümlesiyle başlayan bir yazı yazmıştı. Ben Sayın Hayati Develi'ye "beyefendi" diyemiyorum; keşke diyebilseydim!.. "Ulan" demek de adaba ve edebe sığmaz. Geriye daha önceki üslubumuzla yazımıza devam etmemiz kalıyor. Yeri gelmişken Sayın Develi'nin yazısının seviyesi -daha doğrusu seviyesizliği- için somut bir örnek vermek istiyoruz: Prof. Dr. Erman Artun'un *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar* (Adana 2014) adıyla bir eseri yayımlandı. Bu eser hakkında -bilhassa sözlük alanındaki eserleriyle- bu alanın duayenlerinden olan Sayın Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'un "Yeni Bir Ansiklopedik Sözlük" başlığıyla bir tenkit yazısı çıktı (*Bilimsel Eksen*, yıl: 4, sy.12 [Ankara 2014], s. 149-155). Arzu edenler Sayın Develi'nin bizim sözlüğümüz hakkında yazdığı yazıyla Sayın Gülensoy'un yazısını hemen her yönden karşılaştırabilir; Sayın Develi'nin yazısının seviyesizliğini görebilirler. Şunu da söyleyelim ve asıl konuya geçelim: Sayın Develi "çetin ceviz" kabul ettiği kimseler için saldırılarını müstearla (takma adla) yapan bir "korkak"; ama kolay lokma kabul ettiklerine de ölçsüz bir şekilde saldırmaktan çekinmeyen bir tavır ve kişilik sahibi.

Şimdi Sayın Develi'nin bir kısmını kasten, bir kısmını da "delikanlılık"ı bilmediği için sözlüklere karşı yaptığı "kabadayılık"tan kaynaklanan bazı yanlışları üzerinde duralım:

Bilig: Sayın Develi bu kelimenin hayalet olduğunu savunmakta ve bu konuda şunları söylemektedir: "Bilgi, hikmet, malumat; bilim, akıl, zekâ, şuur" anlamları verilen bu kelimeyi hayalet kelimeler arasına almamız yadırganabilir. Doğrudur, Eski Türkçe dönemi için *bilig* kelimesinden, yukarıda verilen anlamlarla, bahsedilebilir; ancak Eski Türkiye Türkçesi döneminde bu kelimenin *bilü~bili* biçiminde olduğu malumdur. Bu durumda madde başındaki *bilig* kelimesi artık hayalet kelime sayılmalıdır. Biz Sayın Develi'nin verdiği bu "doyurucu ve bilimsel" malumat için Anadolu insanın kinayeli olarak söylediği "Maşallah, maşallah, maşallah!" demekten kendimizi alamadık; hemen ardında da kaynakların ne söylediğine baktık.

- a) “Bilig” kelimesi aşığı yukarı Sayın Develi’nin verdiğı anlamlarda *Divanü Lügati’t-Türk’te*, *Kitab-ı Dede Korkut’ta* ve *Yeni Tarama Sözlüğü’nde* geçmektedir. Bu nasıl hayalet kelime ki Türkçenin üç ana kaynağında geçmektedir?
- b) Sayın Develi yakınında bulunan bir liseye uğrasın, “Türk Edebiyatının Geçiş Dönemi Eserleri”ni herhangi bir lise birinci sınıf öğrencisine sorsun, cevap olarak sayılacak dört eserden birisi mutlaka Yusuf Has Hacib’in *Kutadgu Bilig* adlı eseri olacaktır. Hatta öğrenci kendisine bu eserin konusunu, yazılış amacını, yazıldığı yılı ve yazarı hakkında da yeterli bilgiyi verebilir. Demek ki Yusuf Has Hacip gibi Türkçenin çok önemli eserlerinden birini telif etmiş olan bir müellif –herhalde bizim gibi cehaletinden (!) olacak ki- eserinin iki kelimedenden oluşan isminde kullandığı ikinci kelimenin hayalet bir kelime olan “bilig”i kullanmayı uygun bulmuş.
- c) Hadi diyelim ki Sayın Develi yukarıdaki iki hususu kasıtlı olarak görmezlikten geldi. Peki mensubu olduğu üniversitede uzun yıllar hizmet etmiş olan, *Kutadgu Bilig* üzerinde bir ömür çalışan ve *İndeks* cildini bitirmeden Hakk’ın rahmetine kavuşan Reşit Rahmeti Arat’ın üç ciltlik *Kutadgu Bilig* adlı çalışmasından Sayın Develi’nin haberi yok mu? Eğer haberi yoksa bu Sayın Develi için tam bir “facia!”. Şayet haberi var da bizi suçlamak için gerçeği söylemekten kaçınmışsa, bu tavrı daha büyük bir “facia!” Nerede kaldı ilim ahlakı?
- d) Şimdi geldik zurnanın zırt dediğı yere. Türk dili, edebiyatı ve halk kültürü üzerinde önemli çalışmalar yapmış olan ve *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati (Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen)* adlı sözlük çalışmasını kaleme alan Andreas Tietze söz konusu sözlükte “bilü/bili” kelimesinin etimolojisi hakkında şu bilgiyi vermektedir: “bilü/bili ‘malûmat’ < ET *bilig*. Demek ki “bilü~bili kelimesinin anası “bilig” kelimesiymiş. Peki Türkçede etimolojisi “bilü/bili” kelimesine benzeyen başka kelime var mıdır? Yine Sayın Develi yakınındaki bir orta mektebe uğrasın. Orta ikinci sınıf öğrencilerinden herhangi birine sorsun. Eminim soruyu sorduğı orta mektep ikinci sınıf öğrencisi kendisine “bilü/bili” kelimesinin etimolojisine uygun “su < suw”, “ekşi < ekşig”, “elli < ellig”, “kuru < kurug”, “min (bin) < ming”, “yayla < yaylak”, “kışla < kışlak” gibi kelimelerden birkaçını sayıp Türkçe ses bilgisi içinde yer alan kuralı hakkında da bilgi verecektir.

Ân: Sayın Develi kesin bir dille bu Farsça kelimenin anlamının “o”, yani 3. tekil kişi zamiri olduğunu söylüyor. Biz birinci yazımızda Sayın Develi’ye haklı olarak önce “delikanlı” olmak gerektiğinden söz etmiştik. Sayın Develi delikanlılığın kurallarını bilmeden kabadayılığa soyunmuş. Kime karşı? Sözlüğe karşı. Tietze “Ân” kelimesinin anlamını “ân II ‘o, ta kendisi; sözle ifade edilemeyen şey, tarifi güç bir sıfat, cazibe, güzellik” olarak vermiş. Bir Elazığ türküsünün ilk dörtlüğü “Kara erik çağala / Ye ki yaran sağala / Hangi kitapta yazır / Ben sevem eller ala” şeklindedir. Şimdi Sayın Develi’ye sormak lazım: Hangi kitapta birden çok anlamı olan bir kelimenin yalnızca bir anlamını alıp, beytin anlamına oldukça uygun düşen bizim verdiğimiz “güzellik, alım, cazibe”yi almamak yazıyor? Biz hem “arayış” hem de “ârâyış” kelimelerini alıp ayrı ayrı

anlamlandırdığımız hâlde, Sayın Develi kasıtlı olarak yalnız birini aldığımızdan söz ederek bizi zımnen “yarı aydın” olarak suçlamıştı. Şimdi biz de bir kelimenin bir anlamını verip diğer anlamlarını bilmeyen ve üstelik kendisini alanın “profesyoneli” olarak takdim eden Sayın Develi için hangi sıfatı kullanalım? Hocalardan ve hekimlerden özür dileyerek dilimizde yaygın olarak kullanılan “Yarım hoca dinden, yarım doktor candan eder” atasözünden hareketle Sayın Develi’ye soralım: Peki yarım akademisyen insanı neden eder?

Âram: Kelime esas aldığımız metinde “ârâm” şeklinde yer almış ve tarafımızdan “1.Durma, dinlenme. 2.Rahat, huzur, sükûn. 3.Bir yerde kalma, karar kılma” şeklinde anlamlandırılmış. Sayın Develi kelimenin aslının “yorulmak” anlamındaki “ar-“ fiili olduğunu söylemekte ve kelimenin geçtiği “Ne yürüyem ne hod ârâm ne irak sefere varam” mısraına yorulmak anlamının uygun olduğunu belirtmektedir. Sayın Develi’ye sormak gerekir: Peki asıl metinde “ârâm” olarak geçen kelimenin yukarıda verdiğimiz “durma, dinlenme; rahat, huzur, sükûn, istirahat; bir yerde kalma, karar kılma” anlamlarının hangisi mısradaki verilmek istenen anlama -özellikle “durma, dinlenme”- neden uymuyor? Sayın Develi yine kasıtlı olarak saldırmayı esas alarak eleştiri yerine hakareti tercih etmiş.

Âgaz: Bu kelimenin anlamını bizim “ağız” olarak vermemize Sayın Develi hayret ederek şunları söylüyor: Doğrusu, ağız ile âgâz arasında kurulan bu ilişkiyi, ilişki bile değil, aynılığı görünce düşünmeden edemedim: Ağız âgâzdan yahut âgâz ağız’dan gelmiş olabilir mi? Şimdi biz de alanın “profesyoneli olduğunu” iddia eden bir bilim adamının ağız ile âgâz arasındaki ilişkiyi bilmemesine hayret ettiğimizi belirtmeliyiz. Birinci yazımızda kelimenin *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*’nde geçtiğini söylemiştik. Şimdi Sayın Develi’nin hayretini artıracak bir şey daha söyleyelim: Tietze kelimeyi “ağaz et-“ şeklinde almış ve bizim mecaz olarak verdiğimiz şu anlamı vermiştir: “Başlamak, bilhassa söze veya musikiye başlamak.” Sayın Develi’nin “profesyoneli olduğu” alanla ilgili Namık Kemal’de “Kalbi birdenbire yerinden oynayarak çırpınmağa ağaz eyledi.” ve günümüz yazarlarından Sermet Muhtar Alus’ta da “İlk söze ağaz eden ortanca hanımdı.” şeklinde geçen ağaz et- bileşik fiilinden haberdar olmamasını daha büyük bir hayretle karşıladık.

Bibliyografya:

Albayrak, Nurettin: *Gönül Çalab’ın Tahtı / Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü*, İstanbul 2014.

Albayrak, Nurettin: “Gönül Çalab’ın Tahtı / Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü’ne Saldırı”, *Türk Dili*, sy. 760 (Nisan 2015), s. 94-101.

Arat, Reşid Rahmeti: *Kutadgu Bilig-I Metin*, Ankara 1979; Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* (çev. Reşid Rahmeti Arat), Ankara 1985; *Kutadgu Bilig-III İndeks* (İndeks’i neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan-Osman F. Sertkaya-Nuri yüce), İstanbul 1979.

Artun, Erman: *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü, Terimler-Motifler-Kavramlar*, Adana 2014.

Bilgin Muhittin: *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara 2002.

Develi, Hayati: "Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü'ne Dair / Dervîş Yûnus Bu Sözü Eğri Büğrü Söyleme", *Türk Dili*, sy 757 (Ocak 2015), s. 83-94.

Gülensoy Tuncer: "Yeni bir Ansiklopedik Sözlük", *Bilimsel Eksen*, yıl: 4, sy. 12 (Ankara 2014), s. 149-155.

Tatçı, Mustafa: *Yûnus Emre Divânı /Tenkitli Metin*, İstanbul 2005.

Tietze, Andreas: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, c. I / A-E, İstanbul-Wien 2002.